संस्कृतभारती (उत्तरतमिल्नाडु)

परीक्षा – गीतासोपानम् - गीताशिक्षणकेन्द्रस्य तृतीयसोपानम् (Level 3)

पुस्तकम् – गीतासोपानम् -II

अवधि: - घण्टाद्वयम् अङ्का: 75

आषाढः प्लवः ५१२३ आगस्ट् -२०२१

उत्तरदीपिका

प्रथमः भागः

अ) इतरवचनद्वयं लिखत (पञ्चानाम् एव) । 5

१. विद्यार्थिनम् विद्यार्थिनौ विद्यार्थिनः (द्वि.)

२.राज्ञा राजभ्याम्___ राजभि:

३. सुहृदे सुहृद्भ्याम् _सुहृद्भ्य:_ (च.)

४.सरित: सरिद्भ्याम् सरिद्भ्य:(प.)

५. दिश: दिशोः दिशाम् (ष.)

६. ऋत्विजि ऋत्विजो: ऋत्विक्षु

आ) निर्देशानुसारं वाक्यानि पूरयत । (पञ्च एव)5

१. सर्वैः संस्कृतसम्भाषणाय ___ ।(प्र+यत्, लोट्) प्रयत्यताम्

२. भारते पुण्य-नदीभिः ____ ।(वह + लट्)। उह्यते

३. अस्माभिः सस्यानि _____। (वर्ध्, तव्यत्) वर्धितव्यानि

४. छात्राः सर्वकार-सूचनाः ____ आसन् । (प्रति + ईक्ष्, शानच्)

प्रतीक्षमाणा:

५. मया अधर्म-कार्याणि _____ । (त्यज्, कर्मणि लिङ्) त्यज्येरन्

६. दुर्योधनेन भीमः _____ । (निन्द्, कर्मणि लङ्) अनिन्द्यत

७. _____ छात्रेभ्यः चतुरः बालकः विषयान् ज्ञातवान् । (पठ्, शतृ) पठद्भ्यः

इ) वर्गे अनर्हं पदं चिनुत । 4

१) वाणी व्याहारः बुध: सरस्वती

२) कटुः अमेध्यः तीक्ष्णः रूक्षः

३) शोभते हसति वर्धते पश्यति

४) अधीयानम् ब्रुवाणम् राजानम् आसीनम्

ई) वाक्यानि परिशील्य शुद्धं उत अशुद्धं सूचयत । 5

१)विशेषणविशेष्ययो: पुरुषभेद: भवति। (न)

२) जयति इत्यत्र 'जि' धातु: अकर्मकः। (न)

३) लृङ्लकारः हेतु-हेतुमद्भावे प्रयुज्यते। (आम्)

४) वस्त्रं योग्यताया: प्रधानं न । (न)

५)मान/ आन इति द्वयमपि शानच्-प्रयोगे भवति। (आम्)

उ) भावार्थं २-३ वाक्यैः लिखत। (द्वयोः एव) 5

१)शयानं चानुशेते हि तिष्ठन्तं चानुतिष्ठति।

अनुधावति धावन्तं कर्म पूर्वकृतं नरम्। (Page number- 177)

२) जितक्रोधेन सर्वं हि जगदेतद्विजीयते। (Page number-145)

३) पदं हि सर्वत्र गुणैर्विधीयते। (Page number-141)

४)आपत्काले च कष्टे च नोत्साहस्त्यज्यते बुधै:। (Page number127)

ऊ) पूरयत । 4

१) करोति – कुर्वन् । ददाति - ___ददत्

२) पतति – अपतिष्यत् । आ + गम् (गच्छ्) - ___आगमिष्यत्

३) रम् - अरम्यामहि । दृश् (पश्य) - ____अदृश्यामहि

४) वन्दते – वन्दमान: । ब्रूते - ब्रुवाण:

ऋ) आवरणे दत्तस्य उचितरूपेण रिक्तस्थानं पूरयत । 5

१) प्रसिद्धायां नगर्यां सा न्यवसत् । (प्रसिद्ध)

२) गृहे पञ्चभि: ५) जनै: सह भवितव्यम् इति सूक्तिः वर्तते ।

३) योगी युञ्जन् सुखम् अश्नुते । (युज् + शतृ)

४) यदि सर्वे मतदानम् अकरिष्यन् तर्हि एष: विजयम्

अलप्स्यत ।(लभ्)

५) नवत्यै (९०) बालकेभ्य: पुरस्कारा: दत्ता: ।

ऋ) द्वयोः सुभाषितयोः सामान्यम् अर्थं स्ववाक्यैः लिखत । 6

1. गते शोकं न कुर्वीत भविष्यं नैव चिन्तयेत् ।

वर्तमानेषु कालेषु वर्तयन्ति विचक्षणा: ॥ (Page number-107)

2. मिथ्यारूपं न सन्दर्श्यं केनचित् कर्हिचित् क्वचित्।

यथार्थेऽवगते सद्यो दुर्गतिस्तस्य जायते ॥. (Page number-84)

3. अल्पानामपि वस्तूनां संहतिः कार्यसाधिका ।

तृणैरारभ्यते रज्जुः तया नागोऽपि बध्यते ॥ (Page number-126)

ऌ) उचितं चित्-चन-प्रयोगं कृत्वा रिक्तस्थानं पूरयत । 4

ग्रामीणः _____कश्चित्_____धन-सम्पन्नः गृहं निर्मातुम् उद्युक्तः । सः दारुसंग्रहाय __कांश्चन____ कर्मकरान् नियोजितवान् । ते वनं गताः । _____कश्चित्_____महावृक्षम् एकं परशुभिः छित्त्वा एकः पातितवान् । तेषु _____केचन_____कर्मकराः बहून् दारुखण्डान् विदारितवन्तः । मध्याह्ने भोक्तुं ते ____कस्मिंश्चित्_____अर्ध-दारिते दारुखण्डमध्ये कीलकं निक्षिप्य गताः । _____कुतश्चित्_____ तत्र एकः वानरयूथः आगतः । तेषु एकः बालवानरः इतस्ततः उत्पतन् अर्धदारिते दारुमध्ये उपविष्टः ।

____कथञ्चित्____ तस्य लाङ्गूलं तन्मध्ये प्रविष्टम् । सः चापलात् कीलम् आकृष्टवान् । तदा अर्धदारितं खण्डद्वयं संलग्नम् अभवत् ।

____कैश्चित्___वानरैः साहाय्यं कृतम् । तथापि बालवानरस्य लाङ्गूलं निष्पिष्टं जातम् । बालवानरः मृतः ।

ए) पदानि उपयुज्य वाक्यानि रचयत। (पञ्च एव) 5

१) स्यात् २) खिद्यमानम् ३) त्यक्तव्यानि ४) आपतन्त्य:

५) अभविष्यत् ६) लभते ७)गृह्णीयु:

ऐ) ५ /६ वाक्यैः विवृणुत। 4

विशेषणविशेष्यभावं सोदाहरणं विवृणुत।

अथवा

अमरकोष:।

ओ) पूरणप्रत्ययान्तपदेन रिक्तस्थानं पूरयत। 4

१). पङ्क्तौ स्थितेषु ____प्रथमं___ (1) बालकम् आह्वयतु।

२) ____सप्ततितमं___ (70) श्लोकं अहं न जाने।

३) _____त्रयोदश्यां_____(13) तिथौ संस्कृतव्याकरणं न अधीयते।

४) वराहमिहीर: _____षष्ठे_____(6) शतके आसीत् इति परिगण्यते ।

द्वितीयः भागः

1) अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तरं लिखत । 10

अस्ति मगधदेशे चम्पकवती नाम अरण्यम् । तस्यां चिरात् महता स्नेहेन मृगकाकौ निवसत: । स च मृग: स्वेच्छया भ्राम्यन् केनचित् जम्बुकेन अवलोकित: । तं दृष्ट्वा जम्बुक: अचिन्तयत् "आ: ! कथम् एतत् मांसं सुललितं भक्षयामि ? प्रथमं विश्वासं तावद् उत्पदयामि "- इति आलोच्य उपगम्य अब्रवीत् । "मित्र! कुशलं ते" ? मृगेण पृष्ठं "कः त्वम् "? स ब्रूते "क्षुद्रबुद्धिनामा जम्बुक: अहम्। बन्धुहीन: मृतवत् निवसामि । त्वां मित्रं प्राप्य पुन: सबन्धु: जीवलोकं प्रविष्ट: अस्मि " । मृगेण उक्तम् - "अस्तु "।

पश्चात् यदा सविता अस्तं गतः तदा तौ मृगस्य वासभूमिं गतौ । तत्रैव चम्पक-वृक्ष-शाखायां सुबुद्धिनामा काक: मृगस्य चिरमित्रं निवसति । तौ दृष्ट्वा काक: अवदत् - " सखे ! चित्राङ्ग ! कोऽयं द्वितीय: "? मृग: अवदत् "अस्मत-सख्यम् इच्छन् आगत: जम्बुकोऽयम् "। काक: - " मित्र! अकस्मात् आगन्तुना सह मैत्रीं न युक्ता "। श्रुत्वा कुपित: जम्बुक: "मृगस्य प्रथम-दर्शन-दिने भवान् अपि आगन्तु: एव आसीत् । यथा अयं मृग: मम बन्धु: तथा भवान् अपि" इति अवदत् ।

एकदा रहसि शृगाल: ब्रूते " सखे चित्राङ्ग ! वने एकदेशे सस्यपूर्णं क्षेत्रम् अस्ति । नीत्वा दर्शयामि "। इत्थं स: मृग: प्रत्यहं तत्र गत्वा सस्यं खादति । क्षेत्रपतिना मृगं ग्रहीतुं नियोजिते पाशे बद्ध: मृग: अचिन्तयत् - " माम् इत:

त्रातुं मित्रात् अन्य: कः समर्थ:"? तत्रान्तरे जम्बुक: तत्रागत: । मृगस्य "त्रायस्व माम् " इति वचनम् अश्रुत्वा " एष: पाश: स्नायुना निर्मित: । रविवासरे कथम् एतं दन्तै: स्पृशामि "? इत्युक्त्वा कुत्रचित् आत्मानम् आच्छाद्य स्थित: । सायंकाले काक: मृगम् अनागतम् अवलोक्य अन्विषन् आगत: काकः मृगम् उवाच " सखे ! मया पूर्वमेव उक्तम् 'सः वञ्चक:' इति । त्वम् आत्मानं मृतवत् संदर्श्य वातेन उदरं पूरयित्वा स्तब्धीकृत्य तिष्ठ । यदा अहं शब्दं करोमि तदा त्वम् उत्थाय सत्वरं पलायिष्यसे "। आगत: क्षेत्रपति: मृगम् अवलोक्य "स्वयं मृतः अस्ति"! इत्युक्त्वा मृगं बन्धात् मोचितवान् । तत: काक-शब्दं आकर्ण्य मृग: सत्वरम् उत्थाय पलायित: । क्षेत्रपतिना क्षिप्तेन लगुडेन शृगाल: मृत: । वञ्चकस्य फलम् आपतितम् ।

१) मृगकाकौ कुत्र निवसतः ? चम्पकवती नामारण्ये।

२) मृगं दृष्ट्वा जम्बुक: किम् अचिन्तयत् ?

"कथमेतन्मांसं सुललितं भक्षयामि ?प्रथमं विश्वासं तावदुत्पादयामि "- इति

३) जम्बुकम् अवलोक्य काक: किं ब्रूते ? काक: अवदत् " मित्र! अकस्मादागन्तुना सह मैत्रीं न युक्ता "।

४) गद्यांशात् एकं शत्रन्तम् एकं ल्यबन्तं च पदं चित्वा लिखत ।

भ्राम्यन्/ मृतवत् / अन्विषन् ; आलोच्य/ आकर्ण्य/आच्छाद्य / उत्थाय

५) किं मृगस्य द्वयो: मित्रयो: नामनी उचिते । आम् (विवरणमपेक्षितम्)

६) काक: कम् उपायम् असूचयत् ? "त्वमात्मानं मृतवत् संदर्श्य वातेनोदरं पूरयित्वा स्तब्धीकृत्य तिष्ठ ।यदाहं शब्दं करोमि तदा त्वमुत्थाय सत्वरं पलायिष्यसे "।

७) अनया कथया किं गृह्यते युष्माभि: ? यस्यकस्यापि विश्वास: तस्य गुणं ज्ञात्वैव करणीय: ।

८)पाश: केन निर्मित: ? स्नायुना

९)क्षेत्रपतिना - अत्र का विभक्ति: ? तृतीया विभक्ति:

१०) सख्यम् - अस्य पर्यायपदं लिखत । मैत्री

इ) अधः दत्तानां शब्दानां निर्दिष्टं विभक्तिरूपम् उपयुज्य वाक्यरचनां कुरुत । 3

1. ‘ त्रि’ – स्त्री. चतुर्थी - (तिसृभ्य:)

2. चतुर् – नपुं. द्वितीया - (चत्वारि)

3. अष्टन् – प्रथमा (अष्ट/ अष्टौ)

ई) एकं विषयम् अधिकृत्य 10-12 वाक्यैः लघुप्रबन्धं लिखत। 6

1. कथं भवान् / भवती अस्मिन् कोरोनाकाले आर्तानां साहाय्यम् अकरोत् ?

अथवा

2. भवत: / भवत्या: दृष्ट्या २०२५तमे वर्षे संस्कृतगृहाणि अधिकानि कथं निर्मातुं शक्यन्ते ?

वदतु संस्कृतम् शुभम्_ जयतु संस्कृतम्